

ภาวะผู้นำของผู้บริหารการศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนา Leadership of Education Administrators in Buddhism

สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย^๑
บุญเชิด ชานิศาสตร์^๒

บทคัดย่อ

สภาพสังคมไทยในปัจจุบันนี้ ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดปัญหาพื้นฐานและปัญหาอื่นๆ ติดตามมาเป็นลูกโซ่ โดยเฉพาะปัญหาด้านศีลธรรม จริยธรรมเสื่อมลง ความประพฤติในทางมิชอบของบุคคลหลายระดับ และหลายองค์กร รวมถึงสถาบันทางการศึกษาจึงส่งผลกระทบต่อบุคคลอื่นและสังคมในที่สุดการที่จะบริหารบุคลากรทางการศึกษาในโรงเรียนให้ดีและมีประสิทธิภาพนั้น ผู้บริหารจะต้องสามารถในการบริหารงานให้โรงเรียนดำเนินงานไปด้วยดี ผู้บริหารจะต้องบริหารบุคลากร ให้มีความสามารถ โดยเฉพาะต้องเป็นผู้บริหารที่มีศักยภาพ มีทักษะ วิสัยทัศน์ จึงจะทำให้การบริหารงานบุคลากรในโรงเรียนเกิดผลสัมฤทธิ์อย่างสูงสุด จากแนวคิดนี้ชี้ให้เห็นว่า ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องอาศัยหลักพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นแนวทางเสริมให้ผู้บริหารมีภาวะผู้นำที่เด่นชัดและเป็นที่ยอมรับในองค์กรและสังคม ภาวะผู้นำของผู้บริหารการศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนาในแต่ละด้านได้ดังนี้ ๑) ด้านเมตตา คือ ผู้บริหารควรใช้หลัก ความรักในการทำงานให้มากยิ่งขึ้น และผู้บริหารควรให้ความสำคัญต่อการทำงานด้วยความรักต่อผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างยุติธรรม ๒) ด้านกรุณา คือ ผู้บริหารควรสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ที่ต่อเหตุการณ์ในปัจจุบัน และ ผู้บริหารควรจัดกิจกรรมการนิเทศศึกษาภายในอย่างสม่ำเสมอ ๓) ด้านมุทิตา คือ ผู้บริหารควรเปิดโอกาสให้บุคลากรแสดงความสามารถอย่างเต็มที่ และผู้บริหารควรมีส่วนช่วยในการเผยแพร่ผลงานและความสำเร็จของบุคลากร ๔) ด้านอุเบกขา คือ ผู้บริหารควรยึดกฎระเบียบของโรงเรียนในการปฏิบัติงานเป็นสำคัญ และผู้บริหารควรปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์เป็นที่ไว้วางใจ

คำสำคัญ : ภาวะผู้นำ, ผู้บริหารการศึกษา, พระพุทธศาสนา.

Abstract

Thai society nowadays is changing rapidly and causing foundation problems and other issues, especially moral problems. When morality declines, individual behaviors of personnel in organizations, educational institutions and society in general affects other people and society. To manage educational personnel in schools effectively, administrators must be able to operate their school well. With management potential, skills and vision, the executives can achieve personnel management in schools successfully. This concept suggests that

^๑คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

^๒ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนบ้านไรโคก (อินทร์ประชาสรรค์) จังหวัดเพชรบุรี.

leadership of school administrators require Buddhist principles to enhance prominent leadership of the executives and to have them well recognized in organization and society. Leadership of education administrators according to Buddhism were as follows: 1) Loving-kindness; the administrators should work with love and treat their subordinates with love and justice, 2) Compassion; the administrators should encourage their subordinates to learn current situations and should arrange demonstrative activities regularly, 3) Sympathetic Joy; administrators should provide chances for personnel to express their capability and help contribute the dissemination of work and achievement of personnel, and 4) Equanimity; the executive should follow the rules of law and work with honesty and trust-worthy.

Keywords: Leadership, Education administrator, Buddhism.

บทนำ

สภาพสังคมไทยในปัจจุบันนี้ ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งมาจากสาเหตุหลายประการด้วยกัน เช่น ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีใหม่ๆ ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ปัญหาคนว่างงาน และอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดปัญหาพื้นฐานและปัญหาอื่นๆ ติดตามมาเป็นลูกโซ่ โดยเฉพาะปัญหาด้านศีลธรรม จริยธรรมเสื่อมลงความประพฤติในทางมิชอบของบุคคลหลายระดับ และหลายองค์กร รวมถึงสถาบันทางการศึกษาจึงส่งผลกระทบต่อบุคคลอื่นและสังคมในที่สุด

ปัญหาของผู้บริหารโรงเรียนที่พบมาก คือ ความไม่เด็ดขาดและไม่หนักแน่นในการพิจารณาตรวจสอบเรื่องราวต่างๆ ความไม่เป็นกลาง รวมไปถึงความลำเอียงที่มีต่อผู้ร่วมงาน และผู้บริหารมีภาระ งานมาก จึงไม่ค่อยมีเวลาในโรงเรียนเท่าที่ควร การกระจายอำนาจการบริหาร ไม่ชัดเจน จึงเป็นสาเหตุทำให้เกิดความขัดแย้ง สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัญหาที่เกิดจากคุณธรรม จริยธรรมและ ภาวะผู้นำของผู้บริหารทั้งสิ้น ผลกระทบของปัญหาเหล่านี้ นอกจากจะ

ทำให้กระบวนการบริหารภายในโรงเรียนไม่เข้มแข็งและทำลายขวัญกำลังใจของครูในโรงเรียนแล้ว ยังส่งผลกระทบไปถึงการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียน อันจะทำให้คุณภาพด้านการเรียนการสอนของโรงเรียนไม่ได้มาตรฐานอีกด้วย

การจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๕๓ “การจัดการศึกษาต้องเป็นไป เพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข โดยวัดกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้อง มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนร่วมและประเทศชาติ ร่วมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและความรู้อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จัก

พึ่งตนเอง มีความริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง^๑

การศึกษาเป็นรากฐานที่อันสำคัญในการสร้างความมั่นคง และความเจริญงอกงามก้าวหน้าของชาติ ถ้าหากการบริหารการศึกษาของชาติมีคุณภาพ นั้นหมายถึงประชากรในชาติมีคุณภาพตามไปด้วย ดังนั้นโรงเรียนจึงนับเป็นสถาบันทางการศึกษาที่สำคัญที่สุด และบุคลากรผู้บริหารโรงเรียนก็มีความสำคัญอย่างยิ่ง การที่จะบริหารบุคลากรทางการศึกษาในโรงเรียนให้ดีและมีประสิทธิภาพนั้น ผู้บริหารจะต้องสามารถในการบริหารงานให้โรงเรียนดำเนินงานไปด้วยดี ผู้บริหารจะต้องบริหารบุคลากร ให้มีความสามารถ โดยเฉพาะต้องเป็นผู้บริหารที่มีศักยภาพ มีทักษะ วิสัยทัศน์ จึงจะทำให้การบริหารงานบุคลากรในโรงเรียนเกิดผลสัมฤทธิ์อย่างสูงสุด^๒ จากแนวคิดนี้ชี้ให้เห็นว่า ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องอาศัยหลักพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นแนวทางเสริมให้ผู้บริหารมีภาวะผู้นำที่เด่นชัดและเป็นที่ยอมรับในองค์กรและสังคม

ภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียน

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวถึงผู้นำว่า ผู้นำในทางพระพุทธศาสนานั้น ผู้นำสูงสุดในสมัยพุทธกาล ก็คือพระศาสดา อธิบายว่า พระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ทรงนำหมู่ ชื่อว่า พระศาสดา เหมือนบุคคลผู้นำเกวียน ย่อมนำหมู่เกวียนข้ามที่กัณดาร ข้าม คือข้ามขึ้น ข้าม

ออก ข้ามพ้นที่กัณดาร เพราะโจรที่กัณดาร เพราะสัตว์ร้าย ที่กัณดาร เพราะอดอยากที่กัณดาร เพราะขาดน้ำได้แก่ ให้ถึงถิ่นที่ปลอดภัย ฉะนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเป็นผู้นำ เป็นผู้นำโดยวิเศษ เป็นผู้ตามแนะนำ ทรงให้รู้จักประโยชน์ ให้พิจารณา ให้เพ่งประโยชน์ ทรงให้เลื่อมใสได้ เพราะเหตุนี้พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงชื่อว่า ผู้ทรงนำหมู่ เพราะว่าพระผู้มีพระภาคนั้นทรงมีพระนามว่า "นายโก" และ "วินายโก" ไวพจน์อย่างหนึ่งที่เรียกพระพุทธเจ้า ก็คือ นายก ซึ่งแปลว่าผู้นำ^๓ บุคคลที่จะมาประสานช่วยให้คนทั้งหลายรวมกัน โดยที่ว่าจะเป็นการอยู่รวมกันก็ตามหรือทำการรวมกันก็ตาม ให้พากันด้วยดีสู่จุดหมายที่ดีงาม ผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถในการที่จะไปเกี่ยวข้องหรือปฏิบัติ ต่อสิ่งเหล่านั้นทุกอย่าง ให้ถูกต้องและได้ผลดีตามองค์ประกอบเหล่านี้คือ ตัวผู้นำ ผู้ตาม จุดหมายหลักการและวิธีการ สิ่งที่จะทำและประสบการณ์โยงด้วยคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมหรือสิ่งที่จะประสบ ซึ่งอยู่ภายนอก ว่าทำอย่างไรจะผ่านไปได้ด้วยดี ในท่ามกลางสังคม สิ่งแวดล้อม หรือสิ่งที่ประสบ เช่น ปัญหา เป็นต้น^๔

ภาวะผู้นำ คือ ภาวะที่ก่อให้เกิดศรัทธาเป็นที่ยอมรับและเกิดจุดมุ่งหมาย ร่วมกันในสังคมนั้นๆ^๕ ภาวะผู้นำ คือการที่บุคคลในความสัมพันธ์ซึ่งมีต่อผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาในสถานการณ์ต่างๆ คือ การที่บริหารของกลุ่ม ทำ

^๑พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), ภาวะผู้นำ, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๕๐), หน้า ๖.

^๒พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๔), หน้า ๕๒.

^๓ประเวศ วะสี, “ภาวะผู้นำ สภาพในสังคมไทยและวิธีแก้ไข”, ใน ภาวะผู้นำความสำคัญต่ออนาคตไทย, (กรุงเทพมหานคร : มติชน, ๒๕๕๒), หน้า ๗๑.

^๑กระทรวงศึกษาธิการ, แนวทางการพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๑.

^๒มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, การบริหารงานบุคคลในโรงเรียน, (นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๕๐) หน้า ๗-๘.

หน้าที่เกี่ยวกับการอำนวยความสะดวก รื้อเริ่ม ประนีประนอม และประสานงาน ปฏิบัติการและ อำนาจการโดยกระบวนการติดต่อสื่อสารติดตาม ซึ่งกันและกัน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ คือ ความสามารถของบุคคลในการทำแผนงาน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ คือ วิธีการจูงใจให้บุคคล แต่ละ คนทำงาน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ และคือ กิจกรรมในการใช้อิทธิพลจูงใจประชาชนให้ ร่วมมือปฏิบัติเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์อย่างใด อย่างหนึ่ง ซึ่งคนเหล่านั้น เห็นว่า เป็นสิ่งอันพึงปรารถนา^๖

สรุปได้ว่า ผู้นำ คือผู้มีอำนาจหน้าที่ มี ความสามารถดี เป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับ โดยสามารถที่จะประสานชักจูงบุคคลทั้งหลายให้ เกิดความเชื่อมั่นและปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ ให้ร่วมกันคิดและร่วมมือกันทำงาน เพื่อไปสู่ ความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ด้วยความ สามัคคี

ประเภทของผู้นำและภาวะผู้นำ

ประเภทของผู้นำและลักษณะของ ผู้นำจะเป็นแบบใดซึ่งขึ้นอยู่กับสถานการณ์ของ สังคมในแต่ละแห่งเป็นต้นตัวกำหนด เพราะผู้นำ ที่เป็นบุคคลธรรมดาก็สามารถที่จะได้รับการ ยอมรับจากมติมหาชนมติมหาชน จึงต้องปรับปรุง ตนเองให้เข้าสภาพแวดล้อมและสภาพการ เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอจำแนกผู้นำออกเป็น ๓ ประเภทด้วยกัน ได้แก่

ก. พิจารณาตามความรับผิดชอบที่ ผู้รับผิดชอบอยู่ซึ่งแยก ได้เป็นผู้นำซึ่งได้มาโดย อำนาจ อันได้แก่ ผู้นำที่เป็นผู้นำขึ้นมาโดยอาศัย อำนาจทางกฎหมายหรืออำนาจทางการปกครอง อำนาจจากการบังคับบัญชา ทำให้สามารถใช้

บุคคลอื่นๆให้เกิดประโยชน์ ในการดำเนินงาน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่ม อำนาจของผู้ผู้นำ ในลักษณะนี้ใช้จำแนกได้ดังนี้

๑. ผู้นำแบบใช้พระเดช ผู้นำใน ลักษณะนี้ได้อำนาจมาตามตัวบทกฎหมาย เป็นผู้ มีอำนาจตามกฎหมายและสามารถใช้อำนาจได้ ตามกฎหมาย ผู้ใต้บังคับบัญชาต้องเชื่อฟังและ ปฏิบัติตาม ผู้นำประเภทนี้ได้แก่ ผู้นำตามหมาย ราชการต่างๆ

๒. ผู้นำลักษณะพิเศษ หรือมี ความสามารถพิเศษผู้นำที่มีคุณลักษณะนี้เป็นผู้ที่ มีพรสวรรค์โดยกำเนิด มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มี ความสามารถพิเศษในการโน้มน้าวหรือเข้าใจคน ผู้นำประเภทนี้ไม่จำเป็นต้องมีตำแหน่งอย่างเป็นทางการ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำและสมาชิกใน กลุ่มจะออกมาในรูปแบบความร่วมมือร่วมใจกัน ทำงานด้วยความรักความศรัทธาที่มีสมาชิกใน กลุ่มมีต่อผู้นำซึ่งจะเป็นให้พลังสมาชิกเหล่านั้น ร่วมกันปฏิบัติตามคำแนะนำด้วยความเคารพนับ ถือที่สมาชิกในกลุ่มมีต่อผู้นำซึ่งจะเป็นให้พลัง สมาชิกเหล่านั้นร่วมกันปฏิบัติตามคำแนะนำด้วย ความพร้อมเพียง

๓. ผู้นำแบบพ่อพระ ผู้นำลักษณะนี้ เป็นผู้นำที่เป็นจุดศูนย์กลางแห่งความรักเป็นจุด ศูนย์กลางรวมศรัทธา ความศรัทธา ความเชื่อมั่น จากคนทั้งปวง ผู้นำในลักษณะนี้จะไม่ใช้อำนาจ ตามแบบอย่างผู้นำแบบใช้พระเดชหรือผู้นำใน ลักษณะพิเศษ อำนาจต่างๆ เกิดจากแรงศรัทธา รักและเคารพนับถือนอกจากประชาชนโดยประชาชน จะพร้อมใจกันปฏิบัติตาม ผู้นำแบบ พ่อพระที่ เห็นชัดคือ องค์พระมหากษัตริย์

ข. พิจารณาจากวิธีการที่ผู้นำใช้ ซึ่ง จำแนกได้ ดังนี้

๑. ผู้นำแบบอิตินิยม หรือแบบเผด็จ การ คือ ผู้นำที่มีความก้าวร้าวใช้อำนาจเหนือ ผู้อื่น ข่มผู้อื่น ทำตัวเป็นจุดศูนย์ กลางของกลุ่ม

^๖อุทัย หิรัญโต., **หลักการบริหารบุคคล**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๓), หน้า ๘-๙.มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑), หน้า ๒๐๓.

ความลำบากบ้างก็เกี่ยวกับความสัมพันธ์ที่มีต่อผู้อื่นนั้นมีน้อยมาก ผู้นำแบบอัตนิยม จะมุ่งหนักไปทางด้านวินัยและข้อบัญญัติลักษณะภายนอกที่แสดงถึงฐานะและอำนาจเป็นต้นว่า เครื่องแบบทางทหารหรือตำรวจผู้นำประเภทนี้ส่วนใหญ่แล้วจะมีความเชื่อมั่นในตัวเองเท่านั้น ความเชื่อในผู้อื่นได้บังคับบัญชาหากมีจะน้อยมากหรือแทบจะไม่มีเลย

๒. ผู้นำแบบประชานิยมหรือการเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตย ผู้นำประเภทนี้จะไม่มุ่งความสนใจเกี่ยวกับการมีอำนาจแต่ใช้วิธีการชวนหรือทำให้สมาชิกในกลุ่มมีส่วนร่วมกิจกรรม ร่วมออกความคิดเห็น ผู้นำในลักษณะนี้ไม่ได้ทำตัวเป็นจุดศูนย์กลางในการแสดงพฤติกรรมของกลุ่ม การนำกลุ่ม จะนำโดยอาศัยวิธีการเชิญชวนให้สมาชิกในกลุ่มมีส่วนร่วมออกความคิดเห็นเพื่อจะได้วัตถุประสงค์ของกลุ่ม สมาชิกในกลุ่มจะได้รับการสนับสนุนในกลุ่มร่วมกันพิจารณา

๓. ผู้นำแบบเสรีนิยม ผู้นำในลักษณะนี้เป็นผู้นำที่ปล่อยปละละเลยเปิดโอกาสให้สมาชิกในกลุ่มใช้เสรีภาพอย่างกว้างขวางจนดูประการหนึ่งขาดหลัก ยินยอมให้ทุกคนปกครองตนเองมากกว่าที่จะขึ้นหรือจำกัดแนวทางปฏิบัติเป็นผู้นำประเภทปล่อยกลุ่มตามสบาย ในบางครั้งอาจจำเป็นจะต้องกำกับ ก็เป็นการกำกับหรือดูแลเพียงเล็กน้อยเท่านั้นลักษณะผู้นำประเภทนี้โดยทั่วไปจะมีลักษณะเหนื่อยหน่าย เฉื่อยชา สมาชิกในกลุ่มต่างทำงานตามความพอใจของตนเองเป็นกลุ่มที่ขาดระเบียบวินัยเป็นที่สุด

กล่าวได้ว่าประเภทของภาวะผู้นำที่ดีต้องมี ๓ ประเภท คือ ใช้พระเดชคืออำนาจ ใช้พระคุณคือคุณธรรม และใช้ทั้งพระเดช และพระคุณผสมผสานจะดีที่สุด เพราะว่าการปกครอง คนบางคนเหมาะแก่การใช้พระเดช คน

บางคนเหมาะแก่การใช้พระคุณ และคนบางคนเหมาะที่จะใช้ผสมผสาน

ลักษณะและคุณสมบัติของภาวะผู้นำ

ผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญในการที่จะทำให้องค์การบรรลุเป้าหมายตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ ความสามารถและลักษณะต่างๆของผู้นำจะสามารถทำให้การปฏิบัติงานนั้นๆ มีประสิทธิภาพ โดยคุณลักษณะของผู้นำที่มีประสิทธิภาพสูง มักจะต้องมีความเฉลียวฉลาด มีความยุติธรรม มีความเข้าใจ มีความรอบรู้ ทั่วไปและความรอบรู้เฉพาะอย่าง มีการรับรู้ได้อย่างถูกต้องและเป็นผู้มีความซื่อสัตย์สูงอีกด้วย นอกจากนี้ยังได้ศึกษาและตั้งทฤษฎีเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้นำไว้หลายประการ ได้แก่

๑. คุณลักษณะทางร่างกาย (Physical Traits) เกี่ยวกับรูปร่างหน้าตาดี เช่น ความสูงพอเหมาะ น้ำหนักไม่มีมากนัก หน้าตาดี สุขภาพแข็งแรง

๒. คุณลักษณะทางบุคลิกภาพ (Personality) เกี่ยวกับความฉลาดความกระตือรือร้นในหน้าที่การงาน ความริเริ่มในทางความคิด ความอดทน ความพยายาม

๓. คุณลักษณะทางนิสัยส่วนตัว (Personal Traits) เกี่ยวกับความฉลาดความรับผิดชอบ การตัดสินใจ การชอบและรักงาน

๔. คุณลักษณะทางสังคม (Social Traits) เกี่ยวกับความเห็นอกเห็นใจ ความมีมนุษยสัมพันธ์ ความเป็นผู้ไว้วางใจได้ ร่วมงานกับผู้อื่นได้^๗

ทฤษฎีเกี่ยวกับการเป็นผู้นำ ว่ามีอยู่ ๔ แบบ คือ

๑. ทฤษฎีคุณลักษณะของผู้นำ (The traitist theory) ทฤษฎีนี้ตั้งอยู่บนสมมุติฐานที่ว่า

^๗ ธงชัย สันติวงษ์และชัยยศ สันติวงษ์, พฤติกรรมของบุคคลในองค์กร, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๒), หน้า ๑๒๔.

ผู้นำที่ประสบผลสำเร็จจะมีคุณลักษณะของบุคลิกภาพ หรือคุณสมบัติพิเศษซึ่งเกื้อกูลให้ประสบผลสำเร็จ เช่น ผู้นำที่ประสบผลสำเร็จมักมีร่างกายสูง

๒. ทฤษฎีทางสถานการณ์ (The situationist theory) ทฤษฎีนี้ตั้งอยู่บนสมมุติฐานที่ว่า บุคคลที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้นำที่เหมาะสมที่สุดในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งก็เพราะเกิดจากลักษณะของกลุ่มที่เขาเป็นผู้นำ

๓. ทฤษฎีการเป็นผู้ตาม (The fellowship theory) ทฤษฎีนี้เป็นการขยายทฤษฎีของคุณลักษณะของผู้นำ โดยถือว่าการศึกษากลายเป็นผู้ตามเป็นการศึกษากลายเป็นผู้ตามโดยทางอ้อม ทฤษฎีนี้ตั้งอยู่บนสมมุติฐานที่ว่า เครื่องชี้บ่งคุณภาพของผู้นำก็คือ คุณภาพของผู้ตาม ดังนั้นวิธีที่ดีที่สุดที่จะประเมินผลคุณค่าของผู้นำก็คือ การวิเคราะห์ผู้ตาม

๔. ทฤษฎีของผลรวม (The eclectic theory) ทฤษฎีนี้เป็นผลรวมของทฤษฎีทั้งหลายเป็นการนำเอาคำอธิบายจากทฤษฎีต่างๆ มารวมกันเพื่อที่จะพยายามอธิบายการเป็นผู้นำ เช่น ความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล เป็นคุณสมบัติที่สำคัญยิ่งสำหรับผู้บริหาร^๙

เมื่อพิจารณาพบว่า ผู้นำที่มีประสิทธิภาพสูง มักจะต้องมีความเฉลียวฉลาด มีความยุติธรรม มีความเข้าใจ มีความรอบรู้ทั่วไป และมีความรอบรู้เฉพาะงานเป็นอย่างดี ดังคำกล่าวที่ว่า “ผู้นำที่มีประสิทธิภาพ บุคลากรมีความเชื่อถือ ยอมรับวิสัยทัศน์” KORN-FERRY INTERNATIONAL ซึ่งเป็นบริษัทค้นหาผู้บริหารได้สำรวจความต้องการ ขององค์การจากผู้นำของเขา ผู้ตอบคำถามกล่าวว่า ต้องการผู้นำที่มี

จริยธรรม และมีวิสัยทัศน์ที่มั่นคงต่ออนาคต ในองค์การใดการกระทำของผู้นำเป็นการกำหนดอัตราการกระทำพฤติกรรมดังกล่าวได้รับความเชื่อถือ เชื่อสัจย์ และประกันถึงพลังชีวิตตลอดไปขององค์การ แนวทางหนึ่งในการสร้างความเชื่อถือก็คือ การแสดงสำนึกของอุปนิสัยที่ดีให้เห็นอารมณ์ของบุคคลซึ่งประกอบด้วย ความเชื่อ ค่านิยม ทักษะและคุณลักษณะความเป็นผู้นำองค์การ^{๑๐}

ในสภาวะโลกปัจจุบันมีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่ทันสมัย ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัตถุมากกว่าด้านจิตใจ กล่าวคือ เกิดอำนาจนิยมวัตถุนิยม มีผลกระทบถึงบทบาทของภาวะนำของสถานศึกษาเกี่ยวกับคุณธรรม วัฒนธรรมต่อองค์การในการบริหารบุคลากร เพื่อความราบรื่นระหว่างผู้นำและผู้ใต้บังคับบัญชา ผู้บริหารจึงจำเป็นต้องนำหลักธรรมมาใช้ในการบริหารงานโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพเพื่อสู่เป้าหมายร่วมกันอย่างสันติ ดังคำกล่าวว่า ผู้นำที่ยิ่งใหญ่สละสิ่งอื่นและแม้จิตใจเพื่อความบริสุทธิ์ จึงได้ธรรมบริสุทธิ์สานร้อยสรรพคุณค่า พามิตรบริวารถึงฝั่งไปด้วยกัน^{๑๑}

หน้าที่ของผู้บริหารการศึกษาในทฤษฎาปณิกสูตร

นักบริหารจะทำหน้าที่สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ถ้ามีคุณลักษณะ ๓ ประการ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในทฤษฎาปณิกสูตรดังนี้

๑. จักขุมา หมายถึง มีปัญญามองการไกล เช่น ถ้าเป็นพ่อค้าหรือนักบริหารธุรกิจนั้นจะต้องรู้ว่าสินค้าไหนได้ราคาถูก แล้วนำไป

^๙ชาญชัย อาจินสมาจาร , ภาวะผู้นำการบริหาร, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันเพื่อความก้าวหน้าทางวิชาการ), หน้า ๓๗.

^{๑๐}ไชย ณ พล , ผู้นำที่ไม่เอาไหน ผู้นำที่ดีผู้นำที่ยิ่งใหญ่, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ปัญญาภิรมย์), หน้า๗๕.

^{๑๑}Johnson Harold and others, The theory and management of systems,(New York : McGraw-Hill. 1974),: PP255-259.

ขายที่ไหนจะได้ราคาแพงในสมัยนี้ต้องรู้ว่าหุ้นจะขึ้นหรือจะตก ถ้าเป็นนักบริหารทั่วไปต้องสามารถวางแผนและฉลาดในการใช้คุณลักษณะข้อแรกนี้ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Conceptual Skill คือ ความชำนาญในการใช้ความคิด

๒. วิรุโธ หมายถึง การจัดระเบียบได้ดี มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เช่น พ่อค้าเพชร ต้องดูออกว่าเป็นเพชรแท้ หรือเพชรเทียม แพทย์หัวหน้าคณะผ่าตัดต้องเชี่ยวชาญการผ่าตัด คุณลักษณะที่สองนี้ตรงกับคำว่า Technical Skill คือ ความชำนาญด้านเทคนิค

๓. นิสสยสัมปันโน หมายถึง พึงพาอาศัยคนอื่นได้ เพราะเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ดี เช่น พ่อค้าเดินทางไปค้าขายต่างเมืองก็มีเพื่อน พ่อค้าในเมืองนั้นๆ ให้ที่พักอาศัยหรือให้กู้ยืมเงิน เพราะมีเครดิตดี นักบริหารที่ดีต้องผูกใจคนไว้ได้ คุณลักษณะที่สามนี้สำคัญมาก “นกไม่มีขน คนไม่มีเพื่อน ขึ้นสู่ที่สูงไม่ได้” ข้อนี้ตรงกับคำว่า Human Relation Skill คือ ความชำนาญด้านมนุษยสัมพันธ์^{๑๑}

แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร

ภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนตามหลักพรหมวิหาร ขอนำเสนอ ผลการวิจัยที่ได้ศึกษาผู้บริหารสถานศึกษาได้นำหลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ย่อมมีผลต่อการบริหารในสถานศึกษาเป็นอย่างมากดังที่หลายท่าน สรุปไว้ในงานวิจัยเมื่อนำมากล่าวเป็นรายด้านปรากฏผล ดังนี้^{๑๒}

^{๑๑}พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต), พุทธวิธีในการบริหาร, หน้า ๓๘-๓๙.

^{๑๒} พระมนัส อคฺคธมฺโม (ก้อนใหญ่). “ภาวะผู้นำของผู้บริหารตามหลักพรหมวิหาร ๔ โรงเรียนมัธยมศึกษา เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร”. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตร

๑. ด้านเมตตา โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าทุกข้อ มีความคิดเห็นเรื่องภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา ตามหลักพรหมวิหาร ๔ ด้านหลักนิติธรรมอยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ผู้บริหารเป็นผู้ที่มีเหตุผลในการทำงานซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิเชียร บุญกล้า^{๑๓} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาการใช้หลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้บริหารสถานศึกษาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุรินทร์ เขต ๓” ผลการวิจัยพบว่าผู้บริหารสถานศึกษาโดยภาพรวมมีการใช้หลักพรหมวิหาร ๔ ในการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้านเรียงลำดับจากสูงสุดไปหาต่ำสุด ดังนี้ ด้านมุทิตา ด้านเมตตา ด้านอุเบกขา และด้านกรุณา ผลการเปรียบเทียบของการใช้หลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนมีการรับรู้ต่อการใช้หลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้บริหารสถานศึกษาโดยภาพรวมแตกต่างกัน เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า มีการใช้หลักพรหมวิหาร ๔ ทุกด้านแตกต่างกัน

๒. ด้านกรุณา โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าทุกข้อ มีความคิดเห็นเรื่องภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา ตามหลักพรหมวิหาร ๔ ด้านหลักคุณธรรม อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ผู้บริหารจัดกิจกรรมการ

มหาดบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๙๑.

^{๑๓}วิเชียร บุญกล้า, “การศึกษาการใช้หลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้บริหารสถานศึกษา ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุรินทร์ เขต ๓”. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาลัยราชภัฏสุรินทร์, ๒๕๕๐).

นิเทศศึกษาภายในอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุพล เครือมนโรมณ^{๑๔} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดเทศบาลนครเชียงใหม่” ผลการศึกษาพบว่าความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาลเกี่ยวกับการใช้หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดเทศบาลนครเชียงใหม่ นั้น ผู้บริหารสถานศึกษาได้นำหลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ได้แก่ เมตตา กรุณา และมุทิตา ไปปฏิบัติงานในสถานศึกษาอยู่ในเกณฑ์ที่สูง ขณะที่ อุเบกขานั้นถูกนำไปปฏิบัติงานในสถานศึกษาเป็นส่วนน้อย

๓. ด้านมุทิตา โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าทุกข้อ มีความคิดเห็นเรื่องภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา ตามหลักพรหมวิหาร ๔ ด้านมุทิตาอยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ผู้บริหารมีส่วนช่วยในการเผยแพร่ผลงานและความสำเร็จของบุคลากร ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วันวิสา มหารมย์^{๑๕} ศึกษาวิจัยการบริหารงานตามหลักพรหมวิหารของผู้บริหารสถานศึกษาเขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร จากกลุ่มตัวอย่าง ๑๙๐ คน พบว่า การบริหารงานตามหลักพรหมวิหารของผู้บริหารสถานศึกษาเขตตลิ่งชันกรุงเทพมหานครโดยรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๗)

^{๑๔}สุพล เครือมนโรมณ “การใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดเทศบาลนครเชียงใหม่” วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาลัยเชียงใหม่, (๒๕๕๓).

^{๑๕}วันวิสา มหารมย์. “การบริหารงานตามหลักพรหมวิหารของผู้บริหารสถานศึกษาเขตตลิ่งชันกรุงเทพมหานคร” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

เมื่อพิจารณาเป็นรายการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ของผู้บริหารสถานศึกษาเขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร ทุกด้านอยู่ในระดับมากของผู้บริหารสถานศึกษาในสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุรินทร์ เขต ๓” ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาโดยภาพรวมมีการใช้หลักพรหมวิหาร ๔ ในการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงลำดับจากสูงสุดไปหาต่ำสุด ดังนี้ ด้านมุทิตา ด้านเมตตา ด้านอุเบกขา และด้านกรุณา ผลการเปรียบเทียบของการใช้หลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้บริหารสถานศึกษาชั้นพื้นฐานพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนมีการรับรู้ต่อการใช้หลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้บริหารสถานศึกษาโดยภาพรวมแตกต่างกัน เมื่อพิจารณารายด้านพบว่ามีการใช้หลักพรหมวิหาร ๔ ทุกด้านแตกต่างกัน

๔. ด้านอุเบกขา โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าทุกข้อ มีความคิดเห็นเรื่องภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา ตามหลักพรหมวิหาร ๔ ด้านอุเบกขา อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ผู้บริหารสร้างความร่วมมือระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน

บทสรุป

ภาวะผู้นำของผู้บริหารการศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนาในแต่ละด้านได้ดังนี้

๑. ด้านเมตตา ประกอบด้วย ผู้บริหารควรใช้หลักความรักในการทำงานให้มากยิ่งขึ้น และ ผู้บริหารควรให้ความสำคัญต่อการทำงานด้วยความรักต่อผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างยุติธรรม

๒. ด้านกรุณา ประกอบด้วยผู้บริหารควรสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ที่ต่อเหตุการณ์ในปัจจุบัน และผู้บริหารควรจัดกิจกรรมการนิเทศศึกษาภายในอย่างสม่ำเสมอ

๓. ด้านมูทิตา ประกอบด้วยผู้บริหาร
ควรเปิดโอกาสให้บุคลากรแสดงความสามารถ
อย่างเต็มที่ และผู้บริหารควรมีส่วนช่วยในการ
เผยแพร่ผลงานและความสำเร็จของบุคลากร

๔. ด้านอุเบกขา ประกอบด้วย
ผู้บริหารควรยึดกฎระเบียบของโรงเรียนในการ
ปฏิบัติงานเป็นสำคัญ และผู้บริหารควร
ปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์เป็นที่ไว้วางใจ

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. **แนวทางการพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษา**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๔๓.
- ชาญชัย อาจินสมอาจาร. **ภาวะผู้นำการบริหาร**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันเพื่อความก้าวหน้าทางวิชาการ.
- ธงชัย สันติวงศ์และชัยยศ สันติวงศ์. **พฤติกรรมของบุคคลในองค์กร**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๒.
- ประเวศ วะสี. **“ภาวะผู้นำ สถาปนาสังคมไทยและวิถีแก้ไข”**, ใน ภาวะผู้นำความสำคัญต่ออนาคตไทย. กรุงเทพมหานคร : มติชน, ๒๕๔๒.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๔.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **ภาวะผู้นำ**. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๕๐.
- พระมนัส อุดมคมโม (ก้อนใหญ่). **“ภาวะผู้นำของผู้บริหารตามหลักพรหมวิหาร ๔ โรงเรียนมัธยมศึกษา เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร” . วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. **การบริหารงานบุคคลในโรงเรียน**. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๐.
- วันวิสา มหารมย์. **“การบริหารงานตามหลักพรหมวิหารของผู้บริหารสถานศึกษาเขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร” . วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- วิเชียร บุญกล้า, **“การศึกษาการใช้หลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้บริหารสถานศึกษา ในสถานศึกษาชั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุรินทร์ เขต ๓” . วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาลัยราชภัฏสุรินทร์, ๒๕๕๐.
- สุพล เครือมนโธม. **“การใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดเทศบาลนครเชียงใหม่” วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๓.
- อุทัย หิรัญโต. **หลักการบริหารบุคคล**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๓.
- Johnson Harold and others, **The theory and management of systems**, (New York : McGraw-Hill. 1974.